

ВІДГУК
ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА
Єфімової Анни Вікторівна
кандидатки мистецтвознавства, доцентки
на дисертаційне дослідження
Завершинського Валерія Валерійовича
«СУЧАСНЕ ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО УКРАЇНИ
В ГАЛЕРЕЙНО-ВИСТАВКОВОМУ ПРОСТОРІ:
КУРАТОРСЬКІ СТРАТЕГІЇ І ПРАКТИКИ»,

подане на здобуття наукового ступеня доктора філософії (PhD)
за спеціальністю 023 – «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво,
реставрація» (галузь знань 02 – «Культура і мистецтво»)
Науковий керівник – Чечик Валентина Вікторівна, кандидатка
мистецтвознавства, доцентка

Ступінь актуальності теми дослідження

Актуальність теми дисертації В. В. Завершинського обумовлена стрімкою трансформацією українського культурного ландшафту протягом останніх десятиліть. Інституціоналізація художнього ринку, поява приватних і державних галерейних центрів, а також вихід українського мистецтва на міжнародну арену вимагають глибокого теоретичного переосмислення, зокрема крізь призму ролі куратора. Кураторські стратегії сьогодні є не просто технічним інструментом організації експозицій, а потужним медіумом формування художнього дискурсу, національної ідентичності та соціокультурної рефлексії. У роботі констатовано очевидний брак системного теоретико-методологічного осмислення вітчизняних кураторських практик. Автор слушно зазначає, що більшість чинних наукових розвідок мають переважно фрагментарний характер, фокусуючись на описі окремих проєктів, інституцій чи персоналій. Натомість концептуальні засади формування виставкових смислів, логіка експозиційного проектування та типологія кураторських стратегій досі не набули статусу предмета цілісного спеціального аналізу. Відтак,

дослідження практик кураторства в Україні від кінця XX століття до сьогодення є актуальним та заповнює істотну лакуну у вітчизняному мистецтвознавстві.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Дисертація виконана відповідно до планів і напрямів наукової діяльності кафедри історії і теорії мистецтва ХДАДМ, зокрема корелюється із темою «Синтез і взаємодія мистецтв у художньому просторі України 1990-х – 2020-х рр.» Робота має чітку структурну організацію та вибудовану логіку викладу матеріалу. Об'єкт і предмет дослідження визначені чітко, а сформульована мета повною мірою обумовила комплекс взаємопов'язаних завдань і коло окреслених автором питань. Дисертантом логічно побудовано архітектоніку роботи: від вивчення теоретико-методологічних засад кураторства до детального аналізу конкретних кейсів (діяльності PinchukArtCentre, Мистецького Арсеналу, практик та методів окремих кураторів тощо). Кожен розділ завершується чіткими, обґрунтованими підсумками, які логічно узгоджуються із загальними висновками дисертації.

Джерельна база дисертації є репрезентативною та вагомою. Вона охоплює широке коло фундаментальних праць західних і вітчизняних теоретиків кураторства, філософів та соціологів культури, складається із 225 позицій, більша частина з яких — англomовні джерела, що засвідчує комплексний фаховий дослідницький підхід дисертанта. Важливою перевагою роботи є залучення величезного масиву першоджерел: каталогів виставок, архівних матеріалів галерей, а також безпосередній аналіз виставкових просторів та експозицій періоду Незалежності. Візуальний матеріал представлено добіркою із 49 позицій, що в більшості ілюструють виставкові проєкти, реалізовані в Україні від 1990-х до 2025 р. включно.

Методологія дисертації повністю відповідає меті та завданням

роботи. Наукові положення, висновки та рекомендації, що винесені на захист, базуються на комплексному використанні загальнонаукових та спеціальних методів дослідження (історико-хронологічного, системно-структурного, компаративного та мистецтвознавчого аналізу).

Матеріали дисертації В. В. Завершинського пройшли всебічну апробацію, що підтверджується наявністю п'яти наукових публікацій у фахових рецензованих виданнях України категорії «Б» та участю у п'яти наукових конференціях із публікацією тез доповідей. Наведений перелік є переконливим свідченням належної інституційної апробації результатів дослідження кураторських практик та сталої наукової роботи автора над обраною проблематикою.

Достовірність і новизна отриманих результатів.

Достовірність результатів дослідження підтверджується логікою викладу, коректним використанням понятійно-категоріального апарату та верифікацією теоретичних узагальнень через емпіричний художній матеріал. **Наукова новизна** полягає в тому, що у дисертації вперше у вітчизняному мистецтвознавстві здійснено системний аналіз кураторських стратегій в Україні як автономного соціокультурного та мистецького феномена, а також розроблено та теоретично обґрунтовано авторську типологізацію концепцій художнього простору сучасної української галереї. У межах запропонованого підходу диференційовано три ключові моделі: автореферентну, інструментальну та синтетичну, що дозволяє системно оцінити специфіку функціонування сучасних арт-інституцій.

Запропоновано й систематизовано класифікацію моделей кураторської репрезентації сучасного образотворчого мистецтва в галерейно-виставковому просторі України. За критерієм експозиційної логіки та комунікативної спрямованості виокремлено наративну, персоналістичну та проблемно-дискурсивну моделі, що забезпечує методологічну базу для подальшого аналізу сучасного вітчизняного

кураторства. Поглиблено та розширено теоретико-методологічні засади дослідження індивідуального стилю та специфіки методологій кураторської діяльності в контексті сучасного українського мистецького процесу. Концептуалізовано функціональне призначення художніх видань виставкових проєктів (каталогів, арт-буків тощо), які вперше комплексно розглянуто не лише як елемент фіксації, а як інструмент експозиційної практики, засіб кураторської медіації та інструмент пролонгації художнього висловлювання поза межами галереї.

Повнота викладу основних положень дисертації в опублікованих працях

Основні положення дисертаційного дослідження представлені у десяти наукових публікаціях здобувача: п'ять з них у фахових наукових виданнях (чотири одноосібні та одна у співавторстві з Валентиною Чечик), затверджених МОН України для спеціальності 023 – «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація»; інші п'ять публікацій становлять тези доповідей у збірниках матеріалів наукових і науково-практичних конференцій. Зміст публікацій свідчить про відповідність тематиці дисертації та повноту результатів дослідження, що відповідає вимогам п. 89 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Практичне значення результатів дослідження

Результати дослідження мають виражену практичну цінність. Вони можуть бути використані насамперед у професійній діяльності сучасних кураторів, арт-критиків, галеристів, менеджерів мистецтва та художників для оптимізації експозиційних і комунікаційних стратегій при організації

виставок. Водночас матеріали дослідження мають суттєву цінність як методичний матеріал в контексті розробки навчальних курсів, лекцій та спецкурсів для студентів мистецьких спеціальностей, зокрема для таких дисциплін як «Кураторство», «Арт-менеджмент», «Музейна справа», «Експозиційний дизайн», «Історія сучасного українського мистецтва» тощо, що заповнить значну прогалину у цій тематиці. Також, напрацювання дисертанта у роботі мають потенціал для створення унікального авторського спецкурсу, підготовці аналітичних матеріалів та концепцій виставкових проєктів для інституцій культури в Україні, написання грантових заявок. Результати дисертації можуть стати певним теоретичним базисом у подальших мистецтвознавчих дослідженнях дотичної тематики.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності та відповідності встановленим вимогам

Дисертація В. В. Завершинського «Сучасне образотворче мистецтво України в галерейно-виставковому просторі: кураторські стратегії і практики» є одноосібним, завершеним науковим дослідженням, яке вирішує важливе наукове завдання щодо теоретизації та структуризації кураторського досвіду в Україні. Текст написаний грамотною науковою мовою, витримано належний академічний стиль.

Загальний обсяг дисертації становить 227 сторінок, з яких основний текст подано на 160 сторінках; робота містить список використаних джерел (225 позицій) та додатки, включно зі списком і альбомом ілюстрацій (49 зображень). Робота відповідає вимогам Міністерства освіти і науки України, зокрема Стандарту вищої освіти зі спеціальності 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація».

У *Вступі* здобувач на високому методологічному рівні обґрунтовує актуальність обраної теми, чітко формулює об'єкт, предмет, мету та завдання дослідження. Детально прописаний комплекс методів (зокрема,

залучено спеціальні методи: експозиційно-стилістичний, компаративний і формально-аналітичний, та загальнонаукові системний, типологічний, структурно-функціональний, а також аналіз і синтез), що дозволило автору уникнути суто описового викладу та вивести роботу в площину глибокого теоретичного узагальнення. Критерії наукової новизни сформульовані коректно й переконливо.

Перший розділ присвячений стану наукової розробки проблематики, джерельній базі та методам дослідження. Автор здійснює глибокий ретроспективний аналіз еволюції фігури куратора в західному та вітчизняному мистецтвознавчому дискурсі, зокрема розглянуто праці таких теоретиків Р. Сторра, Дж. Вурхіс, Л. Патерсон, П. Б'янкі, Т. Азеведо, С. Макдональд, Б. О'Доєрті, К. Бішоп. Ретельно розкрито специфіку українських досліджень даної тематики (напрацювання Н. Усенко, О. Петрової, О. Голубця, А. Луговської, В. Михальчука, Т. Миронової, О. Чепелик, Р. Миленкової, І. Чмелик, Є. Герман, К. Носко, В. Лук'янець), більшість з яких зосереджена на інституційних, регіональних або історико-культурних аспектах художнього життя. Здобувач переконливо доводить, що в сучасних умовах кураторська діяльність є автономною формою художньо-інтелектуального висловлювання та предметом самостійного наукового аналізу. Розділ закладає міцний теоретичний фундамент для наступних частин роботи.

Другий розділ «Типологія кураторських практик: західний досвід в контексті проблематики, ролі та функцій куратора» передбачає ґрунтовний аналіз концептуальних засад і практик західного кураторства і структурований за двома логічними напрямками. У фокусі першого підрозділу перебуває типологізація кураторських стратегій, де автор виділяє три основні моделі (автономну, посередницьку та співавторську) та розкриває еволюцію функціональної ролі куратора від технічного організатора до творця смислів і соціальних медіацій у просторі виставки.

Другий підрозділ присвячено історичній еволюції західної арт-системи, яку автор диференціює на дві лінії: традиційну музейну та художню (незалежні експерименти й концептуальні ініціативи), з окремим аналізом впливу масштабних міжнародних форумів (бієнале, Документи, незалежних виставкових проєктів тощо) на посилення критики та утвердженні нової моделі куратора. Важливо, що тут дисертант звертається до знакових фігур — теоретиків та кураторів, а також репрезентативних проєктів. Запропонований дослідницький підхід забезпечує міцне підґрунтя для компаративного аналізу та систематизації українського досвіду.

Третій розділ «Стратегії і практики репрезентації сучасного образотворчого мистецтва в галерейному просторі України» є аналітичним ядром дисертації, складається з чотирьох підрозділів і присвячений аналізу механізмів експонування, кураторської медіації та інституційної репрезентації мистецтва.

У межах *першого підрозділу* здобувач дослідив концепції художнього простору сучасної української галереї як інтегрованої системи культурних, візуальних та комунікативних зв'язків. Автор пропонує оригінальну диференціацію галерейного середовища на автореферентну, інструментальну та синтетичну моделі. Доведено, що ці концепції уособлюють відмінні методологічні підходи до легітимації мистецтва й архітектоніки глядацького сприйняття, а також фіксують еволюційний перехід галереї від класичного експозиційного майданчика до самодостатнього середовища продукування художніх сенсів. Тут В. В. Завершинський фокусується на конкретних кейсах, детально розбираючи проєкти провідних українських інституцій (PinchukArtCentre, Мистецький Арсенал, тощо).

Другий підрозділ містить оригінальну типологізацію виставкових форм, побудовану на диференціації кураторських репрезентативних

моделей (наративної, персоналістичної та проблемно-дискурсивної). Автор аналізує їх як специфічні матриці організації художнього матеріалу та комунікації з аудиторією, що дозволяють переорієнтувати виставку з суто експозиційної діяльності на формування інтелектуального простору репрезентації. Логічним продовженням є *третій підрозділ*, де крізь призму індивідуальних стратегій досліджено кураторський стиль як засіб досягнення концептуальної єдності проєкту. Автор звернувся до практики О. Соловйов, П. Гудімова, О. Баршинової, Є. Котляра, Д. Ключко, О. Ройбурта, Є. Герман, Т. Міронової. Виокремлення академічного, міждисциплінарного та провокативного типів практик дозволило автору розкрити логіку балансування між кураторським егоцентризмом та інституційним посередництвом. Здобувачем доведено, що стиль куратора у сучасному українському мистецтві функціонує як потужний медіум селекції та семантичного структурування емпіричного матеріалу.

У межах *четвертого підрозділу* здобувач зосереджує увагу на аналізі художніх видань, зокрема каталогів та артбуків, розглядаючи їх як дієві медіа виставкової репрезентації. Автор переконливо доводить, що зазначені друковані форми виходять за межі суто документальної фіксації подій, трансформуючись у повноцінний інструмент кураторської медіації та концептуальне продовження експозиційного наративу поза фізичними кордонами галереї. Дослідником чітко диференційовано їхні засадничі функції.

Висновки до дисертації є логічним завершенням праці, вони повністю корелюють із поставленими завданнями, чітко та лаконічно підсумовують результати дослідження, окреслюють теоретичні здобутки та перспективи для подальших наукових розвідок у сфері кураторських практик.

Отже, структура дисертації відповідає меті й завданням дослідження, текст та ілюстрації оформлені згідно вимог МОН України та

відповідного Положення ХДАДМ до кваліфікаційних праць відповідного рівня. Обсяг дисертації відповідає нормам, викладеним у «Положенні про порядок присудження наукового ступеня доктора філософії у ХДАДМ». Представлене дослідження не містить академічного плагіату. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів у роботі мають відповідні посилання на джерело з дотриманням встановлених вимог.

Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації

Попри загальний високий рівень дослідження, до роботи можна висловити кілька зауважень та дискусійних побажань, а саме:

1. Для більш поглибленого занурення у тему, зокрема історії українського кураторства вартувало звернутися насамперед до дисертації кураторки і мистецтвознавиці Єлізавети Герман «Кураторська практика в сучасному мистецтві. Світовий досвід та український контекст» 2016 р., а не лише до її окремих публікацій. Дана позиція відсутня в історіографічному огляді та переліку джерел.
2. Значна увага у дисертації приділена досвіду Києва та Харкова, тоді як специфіка розвитку кураторських стратегій інших регіонах описана доволі фрагментарно, при тому, що територіальні межі дослідження визначені галерейно-виставковим простором всієї України. Глибший аналіз досвіду західноукраїнського регіону суттєво підсилив б роботу, оскільки у Львові з 2023 р. функціонує Jam Factory Art Centre, що є репрезентативною інституцією в контексті реалізації різних кураторських стратегій та залучає до роботи провідних український кураторів, які реалізують масштабні проекти (Борис Філоненко, Наталія Маценко, Катерина Яковенко, Ксенія Малих та ін). Побіжно згадано лише один проєкт цього арт-центру «Коло невимовного» на с. 127. Також у Львові здійснює активну кураторську діяльність Павло Гудімов, до якого

неодноразово апелює автор, проте в роботі не згадано його останніх великих проєктів, а саме щорічних Тижнів скульптури, які відбуваються з 2022 р. і є показовими прикладами кураторської практики, індивідуального стилю та виходу в публічний простір міста.

3. Вартувало чіткіше окреслити критерії, якими керувався автор при відборі кураторів для аналізу їх діяльності у розділі 3 та більше уваги приділити незалежним кураторам, які створили знакові проєкти за останні роки — серед них Б. Філоненко, К. Малих, кураторський тандем Є. Герман, М. Ланько (загадано лише окремі проєкти Є. Герман), Відкрита група та ін.
4. З огляду на великий фактологічний матеріал, представлений у всіх розділах роботи, доцільно було б доповнити більшою кількістю позицій ілюстративний блок.

При цьому, зазначені зауваження мають переважно дискусійний характер, виступають як рекомендації для подальшої наукової розробки теми і жодним чином не применшують вагомості отриманих результатів.

Висновок про відповідність дисертації вимогам Порядку присудження наукових ступенів

Представлена до захисту дисертація Завершинського Валерія Валерійовича «Сучасне образотворче мистецтво України в галерейно-виставковому просторі: кураторські стратегії і практики» за своєю актуальністю, науковою новизною, методологічним рівнем, обґрунтованістю висновків та повнотою викладу повністю повністю відповідає науковому профілю спеціальності 023 – «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація», вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого Постановою КМУ від 26 березня 2016 року № 261 (зі змінами і

доповненням від 19.05.2023 № 502) і Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» від 12.01.2022 року №44 (зі змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 341 від 21.03.20 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії».

Робота виконана на високому рівні із дотриманням принципів академічної доброчесності та є самостійним і завершеним науковим дослідженням, у якому отримані науково обґрунтовані результати.

Відтак, її автор, Завершинський Валерій Валерійович, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії (PhD) за спеціальністю 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація».

Офіційний опонент:

кандидатка мистецтвознавства,
доцентка, доцентка кафедри
менеджменту мистецтва
Львівської національної
академії мистецтв

_____ Анна ЄФІМОВА

« 2 » липня 2026 р.